

Bakonyi István

Ez is történelem

(Petrőczy Éva „látlete” a nyolcvanas évekből)

Némiképp meglepő Petrőczy Éva 1987-es a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent, harmadik verseskötetének címe. Meglepő azért, mert a címbe emelt fogalom ez idáig nem volt középponti tárgya, hiszen kevésbé mondhatjuk róla, a hogy a „közügyekben érdekelt” költők közé tartozik. A társadalmi valóság és a politika, valamint a történelem áttételesen van jelen nála inkább. Sokkal jobban jellemzi a mikrovilágnak a költői elemzése, a belső körök kivetítése.

Persze éppenséggel van magántörténelem is. (Eszünkbe juthat akár a közéletben is fontos szerepet vállalt költő és író, L. Simon László *Személyes történelem* c. prózakötete is.) Ahogy Petrőczy Éva ajánlja kötetét a fülszövegben: „...körülbelül idáig jutottam most, életem harmincötödik esztendejében. Ilyen képességek birtokában igyekszem hírt adni a magam és mindnyájunk történelméről.” Előtte még idézi a bibliai mondatot: „A lélek kész, de olykor még erőtlén”, és szabadon önmagára alkalmazza az idézetet.

Életrajzához tartozik ebben az időben, hogy ekkor már negyedik esztendeje Budapesten él a vidéki korszak után, ám közben megjárta az Egyesült Államokat és Kanadát is, az új kötet verseit pedig részben a Soros Foundation Bizottság ösztöndíjának segítségével írta. Ekkoriban az *Új Tükör* c. hetilap levelezési rovatának munkatársa, és gyakori szereplő a Magyar Nemzetben, a Magyar Rádióban, a Móra Kiadóban és számos egyéb irodalmi fórumban. Láthatjuk tehát egyre nagyobb aktivitását, a magyar irodalmi életben betöltött szerepét. Ez is a (személyes) történelem része...

A kötet első ciklusa a *Jelenidő*. Ezzel kapcsolatos Szilassy Zoltán hajdani észrevétele: „A ... kötet elsődleges vonzalma számomra a kompozícióban is megnyilvánuló és Petrőczyre mindig is jellemző formai fegyelem, amely ciklusonként is sorra szembesíti önmagát másokkal

és másokat önmagával...” (Szilassy Zoltán: *Petrőczy Éva: Ez is történelem*. Alföld, 1988/7. 82.) Valóban jellemzi ennek a kötetnek szerzőjét is a művészi fegyelem, az önmagával szembesítő szándék. Úgy is mondhatjuk, hogy a pontos önismeret. Ez kétségkívül rokonszenves vonása már az első időktől fogva, és ebben is egyre erősebb.

A kötetnyitó és –címadó vers ráadásul 1955-ig, költőnk négyéves koráig vezet vissza, ám korántsem a korszak megfagyott légkörét, az önkényuralom szörnyűségeit megidézve. Helyette egy kislány világa tárul elénk, a Petrőczytől megszokott módon. Az élet apró jelenségei és díszletei között létezik a „porcelánmosolyú” gyermek, de gyorsan ott a kérdés is: „s hogy mi jajong” mind e mögött? Ám ez a jajongás is inkább a magánszféra dolgai miatt tör fel belőle, de tegyük hozzá, hogy persze az is a teljesség része, amit zárójelben megjegyez: „(apja ötödik éve *ült*)”... Láthatjuk tehát, hogy nagyon finoman és érzékletesen szól itt arról, hogy egy gyermek világában hogyan jelenik meg az, aminek meg kell jelennie a nagybetűs Történelemből. Onnan átszöve, megsűrve. S a különös befejezés: „Szerették. / Mint egy jóvátételt. // Nehéz volt nem sikoltani.”

Mindennek a kialakulásában, s majd a folytatásban „...sok minden közreműködött: súlyos családi tapasztalatok, történelmi ismeretek, mások versei. Leginkább az a belső küzdelem, amelyet Petrőczy Éva önmagával folytat: azért, hogy egy keserves korban is fenn tudja tartani eszményeit, emberi hitét.” (Pomogáts Béla: *Ez is történelem. Petrőczy Éva versei*. Új Tükör, 1988. I. 15.) És ebben a „keserves korban” egyfajta sziget ez a költészet: az értékőrzés szigete. Akkor is, ha közben időnként jajongani és sikoltani kell. Akkor is, ha a keserűség jelen van bizonyos művekben, miként példának okáért a *Metaforában*: „Míg kályha-kényszerképzetek / ködében úszó

bambácska párok / törik a körmagyart, / ki tánkra született: // mindig kívülmarad.” Igen, megesik gyakran, hogy az marad kívül, aki tánkra termett. Bizonyos értelemben ez a Petróczi-lírára is igaz, hiszen szerzője nem tagja igazában egyik kánonnak sem, ezzel szemben járja az útját, amelynek természetesen nemcsak a költészet, de a tudomány is fontos része változatlanul, a harmadik verseskötet megszületésének idején is.

Továbbra is kitart mesterei mellett, közülük pl. a Pomogáts Béla által is emlegetett Jékely Zoltánnál a legfőképpen. „...valószínűleg Jékely Zoltán is szeretettel fogadná e lapokat, Jékely, akinek szellemi vonzására, maga a költőnő többször is hivatkozik.” (Pomogáts Béla i. m. uo.) Többször is megidézi a jeles költőelődöt, pl. neki ajánlja *A „medárdusos záporokról* c. verset. Az 1984-es farkasréti esőzés a tárgy, és a kivételes természeti jelenség arra alkalom, hogy elhangozzék az intés: „Tanítsd most meg nekünk, / amiben mindvégig hittél. // A Bárka hitét.” A bárka nagy jelkép lett az idők folyamán, Noétól napjainkig. A bibliai, menekvést nyújtó eszköztől egy-egy egyházi közösség, vagy éppen egy színház és egy folyóirat elnevezéséig. Különösen fontos mozzanat ezen a helyen a *hit* hangsúlya, azé a hité, amely a két költő között is hidat képez.

A költő sírbatétele c. mű mottója pedig az *Óda a gyászlovak emlékezetére* c. Jékely-vers néhány szava: „Hová tűntetek el, remegő bóbítájú lovak, gyönyörű gyászparipák?” Sajátos hangú búcsúvétel ez a szeretett költőtől, a nagy példától. A hit, az öröklét bizodalma itt is látható érték. Egyrészt remek jellemzés a következő: „...ki ma itt / sírba tétetik itt, / mások fölött / gyász-ékkő-ragyogású / igéssel orált.” Másrészt gyönyörűsége a vers lezárása is. „Az áprilisi ég alatt / nem sírbatétele láttam akkor: // feltámadásod kezdetét.” Másutt meg akár Ovidiusig is visszamegy az időben, miként ezt mutatja az *Üzenet Ovidiusnak* tizenkét sora Budapestről, 1984-ből. Különböző korok, különböző értékrendek, különböző erkölcsök. Ám a minőségigény összeköti őket, korokon át. Ebben a műben az Augustus császár által száműzött nagy aranykori költőelődnek üzen a huszadik század magyar költőnöje, mintegy két évezred távolából. Az „örökéletű műfaj / a száműzetés” jelenkori

gonddá lényegül át. Az erkölcsileg meglehetősen problematikus római kor és a huszadik század egybevetése néhány apró jelzéssel történik meg. Asszociálhatunk a „belső száműzetés” fogalmára, de akár az öncenzúra állapotára abban a korszakban, amelyben rákényszerült az ember a sorok közötti olvasásra. Az Aczél-korszakra... Igen, ez is történelem, főként már a huszonegyedik század első évtizede után, a vers mai olvasatakor. Amikor persze az új száműzetések lehetősége sem kizárt, s amiről minden korban szólhat a vers.

Ide kapcsolódik tartalmilag a *Magyar rekviem* is. Íme, a szöveg: „A megfeszítés / sem szakszerű itt: / cserélgetik / a jobb s a bal latort, / kergetik köbe-körbe / statiszták légióit, / s a rozoga keresztre / kontáruul szegeznek fel / az Embernek Fiát.” Írja ezt abban az időben, amikor valóban újabb és újabb megfeszítések történtek (pl. szellemi értelemben), és az embernek akkor is (mint mindig) el kellett (volna) döntenie, hogy melyik oldalra áll. A keresztet (és az üdvözítést) vállaló, avagy a Krisztust a leszállásra buzdító lator helyére... Itt teljesen egyértelmű, hogy Petróczi Éva lírája egyfajta elmozdulást mutat a közéletibb hang felé. Ugyanakkor megőrzi visszafogottságát, finom rezdüléseit. Akkor is, ha szenvedélyesen szól a „szakértelem” hiányáról, ebben a morbid helyzetben... Közvetve természetesen a minőségeszmény hiányáról van itt szó!

„Az *Önmagáról* ciklus... sajátosan keveri a földrajzi-családi indíttatás meghatározó élményét az 1985-ös kanadai-amerikai úton megtanultakkal. Mindezen motívumok integránsan épülnek a költőnő folyamatosan differenciálódó világába, mely nem feledheti sem a gyökereket, sem az új élmények indáit!” (Szilassy Zoltán i. m. uo.) Tegyük hozzá, hogy ebben a ciklusban azért a „földrajzi-családi indíttatás” élménye a meghatározóbb. A pécsi, baranyai világé, amely mindvégig meghagyja nyomait a költő emlékezetében. Van, hol a város földrajzi neveivel játszik (*Egy pécsi térképre*), ám egyben ott az elszakadás keserű mozzanata is, már csak ezt írhatja záradékul: „...ahol / otthon voltál... / valamikor.” Puritán mondatai is ezt a kemény tényt erősítik. *A halottak napja a szülővárosban* sötét színei hasonlóképpen. Elgondolkodtató befejezése: „Meghal, ím, a halál is. / Elsötétül a kék-arany ég,

/ s a város / a krizantémok robajától.” Egyrészt a „halál halála” jelenthetne vigaszt is, de az elsötétülés némiképp ellenpontoszza mindezt – a különböző érzékterületek egybemosódása (szinesztézia?) pedig további összetettséget eredményez. Így hát még a *Halotti beszédre* is asszociálhat az olvasó, hiszen a „halálnak halálával halsz” még erőteljesebb ebben a vonatkozásban. Kísért tehát továbbra is a múlt, a gyermekkor, és a költő belső világában továbbra is ott munkál a vonzás és a taszítás kettőssége. Nagyon emberi ez a kettősség, a befogadó könnyen azonosulni tud vele, hiszen hasonló helyzetek és érzések talán minden ember belső világát meghatározzák. Ez is a csodák közé tartozik: úgy szól hozzám a versek szerzője, hogy magam is átélem az ő sorsát, érzélem- és gondolatvilágát. Fontos mozzanat ez, és tegyük hozzá, hogy nem minden esetben valósul meg! Ha a befogadó és az üzenet küldője ráadásul hasonló életkorú, hasonló az élményvilága, a kulturális közege, ismeretanyaga, hite, erkölce, akkor meg különösen is fogékony a művek üzenetére. Akkor könnyebben dekódolhatja a mű jelrendszerét.

Ez a kötet „Terjedelmileg szikár – de a maga szerinti lényeglátás üdvéről és pokláról ad ijesztően vonzó helyzetjelentést.” (Szilassy Zoltán i.m. uo.) Fontos észrevétel ez is, hiszen ha az ember nem kerüli ki a létezés összes gondját, akkor az üdv és a pokol, az áldás és az átok egyaránt elrendelt sorsának a sajátjai közé tartozik. Jól tudja és érzékelteti ezt Petrőczy Éva számos verse. Azok is, amelyekben az emberi kapcsolat a tárgy, egy olyan kapcsolat, amelyre az jellemző, hogy: „Szívemen / fészket raknak / nagy, barna denevérek, / fekete varjak.” (*Ez most...*) A napfény helyett a sötétség uralkodik itt, olyan lényekkel „illusztrálva”, amelyek pontosan a leírt lélekállapotot erősítik. Hasonlókat mondhatunk egy olyan élmény földidézéséről, mint amilyen egy vetélés (*Nemvalócska*), bár még itt is megpróbálkozik a költő egy kevésbé drámai megidézéssel, egybekötve egy gyermekkori élményt a későbbi, kemény valósággal. És mintegy ezt oldja egy szép tízsoros, a *Bontsd le...*: „Bontsd le rólam / a mintha-lét / gúzsait. / Holttá pólyáznak / annyian, de élek. // Élhetek még, / ha nekirontasz / cifra koporsóm / félig-nyílt / födelének.” Élniakarás, a gyötrelmek legyőzése, költői és

emberi erő minősíti ezeket a sorokat, egy formailag is kiválóan megoldott, mély tartalmú versben. Bujtatott szójátékra is rátalálhatunk a befejezésben: az „élek”-re rímelő utolsó szó második tagja akár az „ének” is lehet... Az ének pedig a költők hite szerint annyi mindent hivatott legyőzni! Nagy erők munkálnak itt, ebben a Petrőczy-versben. Mint ahogy egyértelműbb ennél is a játék a *Hajamról* zárásában, ahol „évai ékem”-ről esik szó. A játék tehát továbbra is fontos értéke ennek a poézisnek, változatlanul a maga visszafogottságában.

S ha kissé korainak is érezzük, már ekkor foglalkoztatja az idő múlása, sőt, az elmúlás gondolata is. Persze nincs ebben semmi kivétel, hiszen életkorunkról némileg függetlenül előtör belőlünk ez a gondolat, tudván, hogy nem minden az életkor függvénye. Egyfajta bölcsesség is jellemzi azt az embert, aki mindig készen áll akár a legnagyobb változásra is. Íme, így jelenik meg mindez, sajátos „Petrőczy-hangszerelésben”: „...a simogató kézbe bele-belemaró, / vad, bársonycuklya alól / kitörő sólymcskát / nem játszhatod immár. // Ha mégis: csak kinevetnek.” (*„Ifjúság mint sólyommadár”*) Itt nem a misztikus jelleg a fontos, a költészetben egyébként gyakran előforduló ősi madár alakjában, hanem az erő, ami az ifjúság lendületével függ össze, s ami az idő múlásával csökken. Van itt önismeret ismét, és van némi bujtatott önirónia is. Mindezzel függ össze az is, hogy: „Magával ragadó női poézisében a hagyomány ... a fordítás, az alkotás és az értés határátlépéseiben, az (irodalmi) anyagelvűség tudata által válik egyénivé, egyénisége reprezentánsává.” (Soltész Márton: *Hagyomány és önprezentáció poétikai tendenciái Petrőczy Éva lírájában*. Studio Caroliensia, 2009. 2-3. 164.) Keveset szóltam még arról, hogy „női poézis”, ami kétségtelenül fontos tényező akkor is, ha a MŰ szempontjából nem éppen elsődleges kérdés. Hiszen az érték nem feltétlenül függ a szerző nemétől, ám nem vitás, hogy mindig találhatunk ilyen jegyeket is. Már csak azért is, mert a teremtésben nem véletlenül kapjuk identitásunkat...

Aztán a *Vízkereszt* c. ciklusba ismét előtérbe kerül a szakralitás, a hit és a Biblia világa – már a cikluscímét adó nyitóversben is. Ez az irányultság az első idők óta elkíséri Petrőczy Évát, és nyilvánvalóan így lesz ez a jövőben is. Például

azért, mert világképe, műveltség-eszménye és gyakorlati élete elképzeltetlen ezen identitás nélkül. Egyre elmélyülőbb világa egyre többször mutatja föl a metafizikai jelenségeket, nála a hit és az intellektualitás egymást erősíti. Az előbb említett versben azonban inkább a profán vonások vannak túlsúlyban egy olyan időben, amelyben „Halványul csillagod, Betlehem.” Éppen erre a veszélyre figyelmeztet a költő, bevallván saját vétkeit is. Legfontosabb üzenete, hogy: „nem mindegy, milyen / mozdulatok / születnek bennünk...” És nem mindegy, mit mondunk ki, és nem mindegy, hogy a költő miképpen bánik lehetőségeivel – sugallja. Azért, hogy a szent dolgok ne halványuljanak. Fájdalmas vallomásokat találunk itt, ha nem is egészen egyenlő esztétikai színvonalon. A fájdalmat egy szép imaversssel oldja, *Jób könyvéből* címmel. A biblikus mottó: „Mert ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak.” (Jób 5:18) Az istenfélő, de válságba jutott ószövetségi ember példája átível minden koron. Fölveti azt az örök kérdést is, hogy az Istent szeretőknek miért kell szenvedniük, más felől persze azt is, hogy az őt szeretőknek minden a hasznukra válik. Ez a huszadik századi imádság közvetve szól erről, igen intim hangon. Végül megtalálja a megoldást a „sebek és gyógyulás / bölcs ritmusa”-ban. Benne van ugyanakkor a hívő ember egyik legfontosabb mondatának üzenete is, a „legyen meg a Te akaratod” vallása. Mint ahogy fontos az is, ahogy kedves szerzője, Szenci Molnár Albert mellett megidéz egy másik, hajdani nagy nyelvész, Sylvester Jánost is, a *Példamondat* c. versben. A magyar-latin nyelvtanból választott mottó: „Ídes az hazának szerelme...” Emelkedett hangnemben szentírásnak nevezi a művet, hiszen „tüzes nyelveket / szólásra így / indított az elme...” Aztán újra a sajátos hang: „szavak ingó / szalmagerenda-tutaján hajózunk makacsul / apostoli grammatikád után.” Hasonló szeretettel „szólítja meg” Kós Károlyt is a *Varjúvárakat*... tanúsága szerint a nagy magyar polihisztor századik születésnapján. Az alkalomhoz illően itt ünnepélyes a versbeszéd, érzékeltetvén a fájó hiányt, s egyben igazolván, hogy milyen sokhúrú ez a költészet. A mű végkifejlete: „A halál csak a / holtak menedéke. / Nekünk még élet, élet / kellene: olyan, mint az Övé - // Varjúvárából /

kitörő sólyom / apró madárhad közt / szertesöprő / diadalmas szárny-lebbenése.” Az is figyelmet érdemel, hogy újra megjelenik a sólyom, melynek jelensége diadalmas.

Tematikailag is gazdagodik az *Ez is történelem* egészének tanúsága szerint ekkoriban Petróczi Éva lírája. A hagyományos értelemben vett szépséget is egyre gyakrabban ragadja meg, őrizvén és korszerű tartalmakkal gyarapítván a hagyományos értékrendet. Gyakran eredeti képi világgal, érzékletes eszközökkel. „Ezek a napfény-spongya / házfalak, s a / sárga párta peremén / kapaszkodó riadt kis szentek...” – így kezdődik például *A Szent György-hegyen*. S közben, igencsak rá jellemző módon egy zárójeles közbevetés: „(hogy az obligát / mandulafára szót / ne is vesztegessék!)” Összességében a hazai táj szeretet világlik ki ebből a műből. Mielőtt még túlzottan emelkedett lenne a stíl, jön a zárójeles rész, ám a végén visszatér ez eredeti hangulat. Összetéveszthetetlenül egyedi megoldás! Másutt egy hasonlat furcsa asszociáció terméke lesz: „A sík mező / olyan itt, / mint egy / nyitva felejtett // szinonimaszótár.” (*Az út két oldalán*) A meglepő kezdés után szó esik kolumbáriumról, temetőről és „hamvas galambról”. Sajátos jelképrendszer!

Természetesen ebből a kötetből sem hiányzik Szenci Molnár Albert alakjának megidézése, legfőképpen a *Pataki virágének* kapcsán. Petróczi Éve kedvenc eljárása itt is a mottó: „A jelen Szenci Molnár Albertjeinek / „Dacia dat tumulum.” – „Erdély adja a sírt” *Szenci Molnár Albert sírverse*.” Ez a mű a szokásosnál nagyobb ívű, terjedelmesebb szöveg. A mottóban említett mondat időközben módosul: „Nem és nem adja a sírt.” Keserű történelmi valóság húzódik meg a háttérben, s a „felleghajtó októberi szélben” megjelenik a gyász, a sírok világa. A keletkezés helyszíne Sárospatak, ám a költői kívánság szerint „Házsongárdulnia kell, itt, / Patakon, ennek a rögnek...” Gondolhatunk az egységes magyar irodalom, kultúra és a határokon átívelő nemzetsors fontosságára is e sorok olvasása közben. Annál is inkább, mivel a költő személyiségében és sorsában is sűrítve van a Kárpát-medence soknemzetiségű jellege, a különböző nemzetiségek egymás mellettsége. Ráadásul a különböző korok kultúrája, hite, irodalma, a vállalt folytonosság.

A kötet befejező ciklusa, a *Költészet és valóság* egésze pedig még közelebb visz bennünket a szerző irodalom-felfogásához, ars poeticájához. Számol az alkotás lényegével, azzal a kettősséggel, ami annak, bizonyos értelemben vett abszurditásával is azonos. A „mit tehet a költő?” ismert kérdésével is szembenéz, rögtön, a ciklus elején. A *Kérdés* többszörösen is költői... Egyértelmű, hogy a válasz csak pozitív és igenlő lehet. Azé a poétáié, „kit mestersége, / egyre búsabb szó-vetése / el nem ereszt...” Eleve elrendelt az ilyen művészi sors, tele bizakodással és kétkedéssel, örömmel és gyötrellemmel. Közben játékkal, iróniával és a fölülelemkedés szándékával. Önismerete egyre

erősebb, „önboncolása” is folytatódik. Vannak intelmei, és megszólaltatja a gyertyalángot. Azt a lángot, amely másokért világlik és ég, hogy aztán eltűnjön. Ám *A gyertyaláng szól* legfontosabb üzenete: „Aki világol: / takarhatatlan. / El is rejtsek, / ezer alakban, / hamu-alakban, / üszök-alakban, / szénné vált húsban // előjön ismét.” Így lesz takarhatatlan a költő szava is, így adja tovább az értéket, így szól a lélek rejtelméről.

Így olvad egybe a személyes történelem a tágabb összefüggésekkel, így lesz része a költészet a világ egészének.

Bukta Imre:
Gazdag ember
udvara,
2006

